

mení *lez dèns* fins als pobles més alts de Cardós i Vall Ferrera (1932-4), Boí, etc. El masculí, però, comença ja en l'última franja catalana de l'Oest: no sols a Bonansa i a Tamarit de Llitera (*AlcM*) sinó també a tot l'Isàvena: *el dèn* a Rallui, *los dèns* a Llaguarres (1957), i així continua en aragonès, a l'Alt Aragó i tot (on en tinc nota tant a l'Est com a l'Oest: Gistau, Echo, 1965-6).

Com que el ll. *DENS*, -NTIS, no és més que un participi actiu de l'arrel de *EDERE* 'menjar' (amb grau zero del vocalisme radical) en teoria fóra possible que el mot hagués tingut els dos gèneres des dels orígens; existeix la mateixa formació en les altres llengües indoeuropees, amb algunes diferències, però coincidint en el gènere masculí almenys la major part: masculí en grec, sànscrit, irani, i fins germànic, neutre en cèltic; i mancant de dades llatines que indiquin un femení, hem de creure que es tracta d'una desviació merament romànica, a la manera (p. ex.) dels canvis de gènere en *SANGUIS*, *VALLIS*, *FONS*, *PONS*, *FLOS*, etc. i altres mots de la 3.ª declinació.

Poc convé afegir sobre variants semàntiques i anàlogues. *Dent* o *séc* es diu en el Golf de Roses un *séc* de la roda de popa, per on passa l'escota de la vela (L'Escala, 1937). *Pendre un afer a dents* 'interessar-s'hi vivament': «sapiats que jo he pres a *dens* lo vostre fet ab En Camós, vostre adversari, e promet-vos en fe que jo he haüt prou a ffer a madurar-lo», doc. ross. de finals de l'Edat Mitjana (Alart, *RLR* XII, 129). No és l'únic ús d'una locució adverbial a *dents*, car també va tenir el sentit 'de boca terrosa', com en fr. ant. *a denz* i cast. ant. *a dientes*; si bé en els Pirineus es troba més aviat la combinació *de boca-a-dents*, soldada en aranès i en alguns parlars cat., veg. *BOCA*.

DERIV.: *Dentada*. *Dentar* [1626].² *Dentadura* (segle xv) o el més genuí *dentat* m.; també *dentatge*, *dentam*; *dentament*; *dentició*. *Dentat*, -ada, adj. [fi S. xv]. *Dentador*. *Dental*, adj. *Dental* m. 'part de l'arada' [mj. S. XIII]: derivació que s'explica com diu St. Isidor, perquè «*dentale* est aratri pars prima, in quo vomer inducitur quasi dens» (*Etym.*, ed. Lindsay, xx, xiv, 2): el *vomer* o sigui la rella es clava i forma punta al dental, fent-lo incisiu com una dent; el trobem ja en docs. ross. de mj. S. XIII (*RLR* IV, 368) i 1306 (*RLR* VII, 51) veg. in extenso les cites que en dono als articles *APER* i *aladriga* (*ARADA*); «*lo dental*: dentale», OPou (*ThPu.*, 82): avui usat en tot el domini lingüístic, fins a l'extrem Nord (Arcavell; Cardós i Vall Ferrera; 1932-6). *Dentari*. *Dentegada*. *Dentejar*; *dentejat*.

Dentell [segle XIII, *Crònica* de Jaume I]: 'merlet': «e començà de tirar lo fenèvol al altra dia, e tolch dels *denteyls* de la torra, de 3 tro a 4» (Jaume I, Ag., 248.12); també en vells docs. rossellonesos, com un de 1289, dels arxius comunals de Tuïr (Desplanque, p. XVI), i aquest és el mot que reemplaça *merlet* en llengua d'oc (*dentelb*, *dentilb*, *PDPF*). Etimològicament hi coincideix i s'hi acosta pel sentit, una forma *dentello* que es devia usar a València per a una part de les columnes, que OPou posa entre «algunes

parts de les columnes»: «*dentello*: denticulus; lo espay entre los *dentellos*: interseccio; la gola del *dentello*: cimatum denticuli» (*ThPu.*, 114): la forma de plural *dentellos* descarta que s'hagi d'accentuar *dentelló* o escapar-ho en *dentell* (totes dues coses en *AlcM*): és evidentment una prolongació del ll. *DENTICULUS* usat pel mateix OPou, però l'evolució fonètica d'aquesta forma no és italiana (on seria *-icchio*) ni castellana (on fóra *-ejo*) i solament correspondria a la del gall-portuguès, però és clar que un terme d'arquitectura ningú no voldrà admetre que a Val. pugui ser manllevat del portuguès o de l'alt-aragonès: més aviat herència mossàrab de la València pre-jaumina. *Dentellada*; *dentellat*; *dentellejar*; *dentelló* (?); *dentellol*; *dentellut*.

Dentera [valencià, cap a 1500]; ve a ser el mateix que en general es diu *denteta*, fer *denteta*: fer *denteta* [Belv. 1803; Lab. 1839] i ja patrimonial en Verdaguier, que l'usà des del primer esborrall de l'*Atlàntida*: «flayrosas toyas / --- / y a ramells *fa denteta* sa fruita, entre las joyas».³ Una mica singular aquest ús del diminutiu, en contrast amb el cast. *dentera*; però no penséssim en un hipotètic *DENTE TECTA SALIVĀ* ('dent banyada o coberta de saliva'): que deu tractar-se d'un mer diminutiu ho indica també la locució provençal corresponent, en un passatge que degué inspirar el de Verdaguier: «Jeu la vese, aqueilo branqueto, / e sa frescour me fai *linguetol*!» (*Mireio* I, 30): allà 'dent petita' ací 'llengua petita', deuen al·ludir a la sensació de dent o llengua esmolades, aprimades, pel desig de clavar-les contundentment al bon bocí. *Denticle*; *denticulat*. *Dentina*. *Dentilló* ~ *dentiró* ~ *dentissó*. *Dentista* [1803, Belv.]. *Dentona*. *Dentut*.

Déntol [1361-5], del ll. *DENTIX*, -ICIS, id., ja en St. Isidor: «pagrum --- quod duos dentes habeat, ita ut ostreis in mari alatur; *dentix* pro multitudine et granditate dentium dictus» (*Etym.* XII, vi, 23). La documentació de Pollença de 1361 en *AlcM*, deu ser igual al doc. de 1361-5 mall., p. p. *BSAL* VII, 120a; en docs. ross.: «*déntols*, sarrans, torts, moylles», a. 1379, *InuLC*, s. v. *serran*; i «lissa de mar, *déntol*» el mateix any, *ibid.*, s. v.; també l'any 1418 (*ib.*, s. v. *cèrnia*); «*déntol*: dentex», OPou (*ThPu.*, 64). L'evolució fonètica deu ser *DENTICE* > *déntex* > *-teu*, *-tou* > *déntol*. El trobem encara el 1568 en una de les versions del libre de Robert *coch* (*BSAL* VIII, 118a); i, en la traducció cast., igual (Nola, 171); en Despuig, *Colloquis de Tortosa* (*Misc. Fabra*, 171, s. v. *trony* II).

Avui, segons Plaça es diu *dentol* a Palamós, St. F. de Guíxols i Tossa, però *déntol* a Calella de Palafrugell, l'Escala, Cadaqués i Barcelona (*Proa de Palamós*, juliol 1960, 8), *déntul* a l'Alguer (*AORBB* v, 172); *déntol* a Cala Ratjada, Palma i Sóller (1968). No és ben clar com hàgim de judicar el mossàrab. *duntuwl* (vocalitzat així en el Gloss. de Leyden, escrit a Portugal en la part ocupada pels moros, S. XI), que es deu haver d'interpretar fonèticament *duntúl* traduït al ll. per «denticle» (Simonet, 178; Dozy, *Suppl.* I, 489b): sembla que hagi de sortir d'un ll. *DENTILE*, i llavors la coincidència amb el català resul-